

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Korkiakangas, Pirjo

Title: Berliiniläispariskunnan valokuvien kertomaa

Year: 2019

Version: Published version

Copyright: © Korkiakangas, 2019

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Korkiakangas, P. (2019, 29.1.2019). Berliiniläispariskunnan valokuvien kertomaa. What the Hela?. <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/hela/ajankohtaista/blogi/berliinilaispariskunnan-valokuvien-kertomaa>

29.01.2019

Berliiniläispariskunnan valokuvien kertomaa

Pirjo Korkiakangas

Berliiniläinen pariskunta **Richard ja Anna Wagner** lähettivät vuosittain, alkaen ensimmäisestä avioliittovuodestaan 1900, ystävilleen joulutervehdyksenään valokuvan aattoillasta lahjoineen. Ensimmäinen ja toinen maailmansota pyyhkäisivät Berliinin läpi. Kaupunki jaettiin, rakennettiin muuri, joka 1989 murtui ja pieniä pätkiä lukuun ottamatta purettiin.

1990-luvun alussa itäpuolelle asumaan jääneen entisen ystävän lapsenlapset löysivät isoäitinsä asunnon ullakolta Wagnerien hänelle lähettämät kuvat, jotka esittivät heille täysin tuntematonta pariskuntaa. Valokuvien alkuerää oli mahdotonta täysin selvittää. Muuri oli tehnyt tehtävänsä, kahden sukupolven aikana yhteydet muurin ylitse olivat täysin katkenneet.

Wagnerit olivat keskiluokkainen, lapseton pariskunta. He muuttivat vuonna 1911 Essenistä Berliiniin, jossa asuivat kuolemaansa saakka samassa asunnossa Salzburger Strassella. Richard työskenteli rautateillä ensin sihteerinä ja ylennyksen jälkeen tarkastajana ja harrasti innokkaasti valokuvausta.

Itselaukaisimella otettujen jouluaattokuvien mysteeri alkoi selvitä, kun ne löytäneet huomasivat Berliinin Charlottenburg-Wilmersdorfin aluemuseon etsivän sanomalehti-ilmoituksella jouluaiheisia valokuvia joulunäyttelyynsä. Valokuvat toimitettiin museoon, jossa kuvien alkuperäkin saatiin selvitettyä.

Museon johtaja **Birgit Jochens** toimitti Wagnerien kuvista 85-sivuisen teoksen *Deutsche Weihnacht. Ein Familienalbum 1900–1945* (1996), jota oli myyty yli 50 000 kappaletta neljännen painoksen ilmestyessä vuonna 2004; sen jälkeen teoksesta on otettu ainakin kaksi lisäpainosta. Tuskinpa Wagnerit olisivat osanneet ajatellakaan, millaista historiaa heidän kuvansa vuosikymmeniä myöhemmin rakensivat.

Hankin tuon pienen kirjan toistakymmentä vuotta sitten. Aina sitä selatessa sen sisältämistä kuvista löytyy jotain uutta, mikä houkuttelee monenlaisiin ja monen tasoihin tarinoihin ja tulkintoihin. Olen käyttänyt sitä myös mainiona esimerkkinä muistiluennoillani. Tieteelliseen tutkimukseen Wagnerien kuvat toi näkyvimmin hollantilainen psykologian historian professori **Douwe Draaisma** (2001) esimerkkinä visuaalisesta, valokuvallisesta elämäkerrasta, ”*johon on ikuistettu ne muutokset, jotka ovat tapahtuneet muistin kannalta liian hitaasti*” (2011, 182). Tällä Draaisma tarkoittaa muistin kyvyttömyyttä rekonstruoida arkipäiväämme liittyviä, hitaasti muuttuvia asioita, esimerkiksi itsemme ja läheistemme ulkonäön huomaamatonta muuttumista ikävuosien karttumisen myötä.

Walter Benjaminin teoksessaan *Silmä väkijoukossa* (1986 [1939]) esittämä tahattoman muistin käsite kuvaa osuvasti valokuvaa, johon tallentuu kuvan ottamisen hetkellä myös paljon tarkoitamatonta ja huomaamatonta. Richard ja Anna Wagnerin osittain tietoisesti, osittain tietämättään rakentama valokuvallinen elämäkerta jouluaattokuvineen on ensisijaisesti kurkistunut pariskunnan yksityiseen elämään ja ikääntymiseen. Niiden ohella kuvat tarjoavat katsojalle avaimia 1900-luvun ensimmäisen puoliskon kulttuurihistoriaan, teknologisiin uutuuksiin sekä maailmanhistoriallisiin tapahtumiin. Richard Wagner oli syntynyt vuonna 1873, ja hän välttyi ikänsä vuoksi sotapalveluksesta molempien maailmansotien aikana. Näin jouluaattokuvien sarja saattoi jatkua katkeamattomana.

Wagnerien jouluaattokuvissa näkyy olohuoneen nurkkaus, etualalla on pöytä ja sen päälle asetellut joululahjat, pöydän vieressä joulukuusi. Pariskunta istuu tai seisoo lahjapöydän vierellä. Ensimmäisten vuosien kuviin on päässyt myös perheen musta kissa. Kodin vaurastuminen ja lahjojen esittely vaatii välillä kahdenkin pöydän tilan. Lahjoiksi on saatu tai itse hankittu muun muassa vaatteita, astioita ja herkkutarvikkeita kuten viiniä, hedelmiä ja kakkuja. Vuonna 1927 yhtenä joululahjana on pölynimuri (ks. alla), 1929 joulukuuseen ovat ilmestyneet sähkökynttilät, vuonna 1935 on tarvittu erillistä lämmityslaitetta ja 1937 uutuuksena lahjojen joukossa on radio.

Kodin sisustus näyttää säilyneen osin muuttumattomana vuosikymmeniä: tutut ikkunaverhot ja pöytäliinat, seinällä samat kuvat ja koriste-esineet. Wagnerien voi sanoa edustaneen sukupolvea, jolla kerran hankittu esineistö kulki mukana läpi yhteisen elämän. Poliittisesti Wagnerit tuskin olivat millään tavoin aktiivisia. Jotain heidän arvomaailmastaan kertonee kuitenkin esimerkiksi se, että Saksan viimeisen, kruunustaan 1918 luopuneen keisari **Vilhelm II:n** valokuva on seinällä vielä vuosia keisarivallan päättymisen jälkeen. Sen sijaan kansallissosialismin nousu ja valtaantulo ei millään tavoin näy Wagnerien kuvissa.

Jouluaattokuvat säilyivät idealtaan samanlaisina niin ensimmäisen kuin toisenkin maailmansodan pyörteissä. Mutta poikkeusaikojen vaikutukset arkielämään kyllä näkyvät kuvissa. Ensimmäisen maailmansodan aiheuttamasta elintarvikepulasta muistuttaa vuoden 1915 vielä varsin runsaassa joululahjapöydässä ironisen huumorin sävyttämä asetelma: munakorin ja makkarakulhon eteen on sijoitettu kyltti ”Hungersnöt” (Nälänhätä). Sodan läsnäoloa korostaa vuosien 1914 ja 1915 kuvissa (ks. alla) joulukuusen viereen ripustettu kartta, johon on nupeilla merkitty Euroopan sen aikaiset rintamalinjat.

Weihnachten 1915.

Vuonna 1917 Berliiniä vaivasi ankara hiilipula, mitä kuvatakseen Wagnerit ovat pukeutuneet talvitakkeihin (ks. alla). Samoin vuoden 1940 kuvassa. Tuolloin Berliinin joulun ajan rajut pommitukset aiheuttivat ongelmia hiilen jakelussa ja myös jatkuvia sähkökatkoja. Näistä vaikeuksista huolimatta Wagnerit istuvat lahjapöydän vierellä iloisesti nauraen, ja joulukuusen sähkökynttilätkin palavat.

Weihnachten 1917 bei Kohlenmangel

Deutsche Weihnacht -teoksen kuvien jouluaattoasetelmat pysyvät yli neljäkymmentä vuotta lähes samanlaisina, hyppäyksiä ajassa eteenpäin kuvaavat lähinnä uudet tekniset laitteet. Pariskunnan asustuskin noudattaa vuodesta toiseen samaa mallia: Annalla joko hillitty leninki tai pusero ja hame, Richardilla tumma puku liiveineen. Yllättäen pariskunta onkin asettunut vuoden 1924 kuvaan poikkeavissa asuissa, Richardilla on yllään raitainen kotitakki ja Annalla suurikuviainen pitkä, kotiasua muistuttava leninki.

Kun selaa teoksen järjestelmällisesti alusta loppuun, havaitsee kuvien paljastamia hitaita muutoksia. 1900-luvun alun ensimmäiset kuvat ovat ikään kuin kurkistuksia nukkekodin sisälle, jossa ikäistään nuoremmalta näyttävä pariskunta ”leikkii” jouluaattoillaan viettoa (ks. ylimmäinen kuva). Ulkomaailma astuu sisään oikeastaan vasta ensimmäisen maailmansodan mukana. Siitä kertovat kartta rintamalinjoineen, asunnon kylmyys ja elintarvikepula, joka ei näyttäisi Wagnereita kuitenkaan tässä vaiheessa kovin kurittaneen. Myös ”ihmiselämän vuodenaikojen vaihtelut” (Draaisma 2011, 183), huomaamatta ja vääjäämättömästi etenevä ikääntyminen, alkaa näkyä kuva kovalta selvemmin.

Kuvien katsojana ja niitä ”lukiessa” alkaa väistämättä kehitellä mielessään tarinoita siitä, mitä on kuvien takana. Tulee miettineeksi, oliko Richardilla jo ensimmäistä kuvaa ottaessaan mielessään tulevatkin joulut ja niiden tallettaminen valokuvamuistiin, vai oliko kyseessä vain yksi dokumentoitu hetki heidän elämästään. Innokkaana valokuvauksen harrastajana Richard ilmeisesti kuvasi paljon muutakin. *Deutsche Weihnacht* -teoksen alussa on esimerkiksi leikillinen kuva vuodelta 1901, jossa Richard on hiipimässä iltariennoiltaan sisälle kotiin ja vastassa seisookin Anna mattopiiska pystyssä kädessään.

Yleensä hän katselemme valokuvia aikojenkin päästä, näin olettaisi Wagnereidenkin tehneen. Muistelivatko he valokuvia selatessaan omaa elämäänsä, josta valokuvat kertoivat muistissa säilynyttä, mutta paljon jo unohtunutta – tai huomaamatonta.

Joulukuvat päättyvät vuoteen 1942 (ks. alla). Ikääntynyt pariskunta istuu aiempiin kuviin verrattuna vähäisen joululahjaesittelyn ääressä. Kirjan viimeisen valokuvan Richard on ottanut 71-vuotiaasta, toisen maailmansodan elintarvikepulan 40-kiloiseksi laihduttamasta Annasta kesäkuussa 1945. Anna kuoli saman vuoden elokuussa vakavaan aliravitsemukseen, Richard menehtyi 77 vuoden iässä joulun alla 1950.

Wagnereiden joulukuva 1942

Wagnerien kuvien päätyminen museon joulunäyttelyyn ja siitä työstettyyn kirjaan oli varsinainen sattumien summa. Ihmeellisesti kuvat säilyivät pariskunnan ystävän hallussa Berliiniä totaalisesti tuhonneissa pommituksissa. Sattuma oli sekin, että ystävän lapsenlapset löysivät ullakolle unohtuneet kuvat ja toimittivat ne museoon, jossa oivallettiin niiden erikoislaatuisuus ja kulttuurinen arvo.

Pirjo Korkiakangas on etnologian emeritaprofessori Helassa.

Tekstissä viitataan Douwe Draaisman teokseen *Waarom het leven sneller gaat als je ouder wordt* (2001) ja sen suomennokseen *Muistikirja. Ensimmäisistä muistoista unohtamisen usvaan* (2011). Kuvat ovat teoksen *Deutsche Weihnacht. Ein Familienalbum 1900–1945* neljännestä painoksesta (2004).